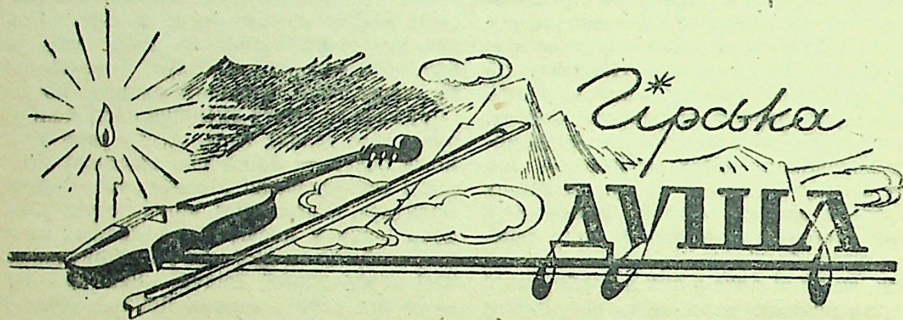

ба з великою уважливістю достосовувати їх до найого традиційного національного стилю. Невільниче наслідування чужих стилів є шкідливим малпуванням, що викривляє нашу національну духовість. Повторюю ще раз, як є своєрідний стиль нашого національного мистецтва, що його вже щораз ясніше освідомляють собі наші кращі мистці, так само є окремий український життєвий стиль, що мусить у найближчому часі бути всебічно виявлений у нашому

особистому родинному й суспільному житті. Це найважливіший етап нашого національного відродження на кривавих румовищах, що їх спричинила теперішня страшна війна та велика революція.

— Коби ці спасенні думки плодючим зерном запали в гушу українських душ та започаткували нову добу нашого національного відродження — сказав на відхідному Павло, покидаючи привітну хату п. Погідного.

Ф. МЕЛЕШКО.

— ...Так ми блукали в безлюдних горах. Все вище та вище підіймались. — продовжував оповідати Степан свої враження з літньої туристичної мандрівки. — Сторічні смереки та буки давно полишилися внизу. З покручених берізок, осики та яворини виглядали сірі гострики скель. Повітря чисте, рідке та прозоре, мов кристаль. Внизу, між горами, кудочився гуртами сивуватий туман, місяць плив на верховини гір, даче отари овець. Тихий вітерець повільно помахував невидимими крилами й приємно нас прохолоджував. Сонце посувалося на захід. Навкруги тихо, тихо... А людина, скажу вам, у гірській дикій величчї здається собі такою маленькою, мізерною, що аж сором бере...

— Доберемося, — каже мій товариш Брунько, — аж до тої розлогої гуцавини і відпочинемо, а може там і заночуємо.

— Добре, — погоджуюсь я, — тільки б знайти там воду, чайку б зварили.

Присіли на короткий відпочинок. Я розгорнув мапку й хотів відшукати на ній те місце, де ми оде опинилися. Раниці переконався, що моя туристична мапка досить точна. Студіюю її наново.

— „Що за притичина? — міркую собі. — На цей раз ніяк не може зорієнтуватися, де

ми є“. І гляну на мапку, подивлюся навкруги і не знаходжу ніякого зв'язку. Можливо моя мапка не охоплює цієї гірської околиці? Але ж ні — ще ж так недавно на неї дивився і ніби все було в порядку... Брунько ж занадто спокійна людина. Він ще ані разу не цікавився, де ми є, куди зайшли та як вийдемо. Приліг, і вже, здається, спить, напившись вдоволь гірського повітря, мов старого доброго вина. Та ось він раптом зашептав:

— Чуєш, чуєш?!

— Що?!...

— Та ж прислухайся!...

— Тобі, здається, щось приснилося?

— Але ж я не спав... О, о, знову!... Як же чудесно грає!...

Я притаїв свій подих, насторожив вуха. Мій слух доторкнувся пелесткової хвилі якоїсь мелодійної музики.

— Певно туристи десь пустили радіо.

— Та яке радіо?!... — відповідає Брунько. І вперше оде в горах помічаю, що він хвилюється. — Хіба ти чув коли небудь із радія такі тонкодзвінки та чисті тони? Чуєш, чуєш?... Ні, це не музика, а якісь дивовижні гірські звукові чари!

— Ніби сопілчана мелодія.

— Так грає, наче справді на сопілку, але

на якусь незвичайну... На полонинах нам грали на сопілках чабани, гарно грали. В цій же музиці чути щось трохи від сопілки, і від скрипки, але мелодія суцільна, неподільна... Длеться, мов один струмочок...

Вітерець визраджує, що то грає там десь у тому гайку, до якого ми намірилися йти, і там, може, і заночувати. Поспішно туди прямуємо. Музика стихла. Племоса вперед, аж піт з нас котиться. Коли ось грає позад нас, ніби на тому місці, де ми недавно відпочивали. Здається, що в мелодію музики вринається дзвінкий жіночий сміх.

Стоїмо і один на одного дивимося.

— Чуєш? — запитує тремтячим голосом Брунько.

— Чую... — відповідаю, а в душі ніби холоде, робиться боязно. Але скоро опановуюся.

— Гірське примарство на нас напало, обмарило...

— Гадаєш, гірська звукова фата моргана?

— А то ж.

— Але ж вперед!..

Та ось уже грає збоку, жалібно, ніжно, иов плаче, кличе до себе і просить порятунку.

— А я й забув! — вигукує Брунько. — Пригадуєш, як чабан байку нам розповідав, що в горах є одно місце, де сидить Гірська Душа? Вона полощить людей і нікого до свого місця осідку не підпускає?

— Пригадую, але ж то тільки чабанська байка.

— А в тій байці, можливо, є якась доля правди.

— Коли є, то ту правду ми мусимо відшукати.

Чарапкаємося по голому узгір'ї. Коло нас закрутився вихрик, мов із скелі вистрибнув. Нічого дивного, але вихрик коло нас танцює, ніби чортик молодий... Раптом зростає в буйну вихрюку і зриває з голови кашкет. І ось нова омана, чи що — вихор розпоршується, а від того дзвенить, мов об скелі розбито скляний дзвін.

— Чи не вернутися б нам назад? — каже Брунько, протираючи очі. — Воно щось тут дійсно не теє...

Підбираємо кашкети. Хвилинку стоїмо в нерішучості.

— Ні, — кажу я, — мусимо перевірити, чи це тільки наша омана, чи за цим ховається щось і реального. Три дні відірвані від людей і вже рівновагу стратили. Напролом, безоглядно вперед!..

Стрибаємо з камня на камінь, деремося

зі скелі на скелю. Поспішаємо до тої зеленої гушавини. Але воно в горах на око здається до якоїсь наміченої точки тільки рукою подати, апу ж спробуй до неї добратись!.. І раптом нова несподіванка. Просто перед нами обривається шмат скелі, гримить, гуде, летить у виз, підіймається курява, оглушує та осліплює нас.

— Нічого дивного, — опритомнівши, кажу я, — чергова геологічна чинність.

— Так, — відповідає Брунько, — але чому вона сталася саме тепер, коли ми сюди підійшли?

— Випадок.

— Дивний випадок. Той шмат скелі висів певно нерухомо мільони років і от, треба ж було йому обриватися аж тепер, на наших очах. Йй-бо, дивні Твої діла, Господи, — додав він.

На довгі міркування ми не мали часу. Нас тягнуло вперед. Обережно обминули провалля, над яким стався цей „випадок“, и може діання „Гірської Душі“ і пішли вперед. Сонце вже встигло покотитися вниз за гори. Зі сходу підкрадалися та раптом зростали тіні. З білих шапок високих гір повівало холодком. Та ось ми таки добралися до того гайку, який з далини манив нас до себе. Дивовижа природи. На цій височині мусів би лежати сніг, але ні — ростуть, покручені в три погібелі зелені кучеряві дерева. Вечірнє сонце на добраніч цілувалося з листям. Гайок по узгір'ю спускався вниз, в байрак. Тут мусіла б десь бути туристична хата, але не помітно навіть людського сліду.

— Спустимося вниз. Там може знайдемо воду.

Про всіляке виймаємо з кишень револьвери. Помалу пробіраємося вниз поміж покрученого гушавиною та шпичаками скель

— Ха-ха-ха!.. — раптом залунав несамовитий дивий регіт. Обидва, мов скошені, припадаємо до землі. Нерви аж лускаються від напруження.

— Та це ж із нас гірська сова регоче! — кажу я.

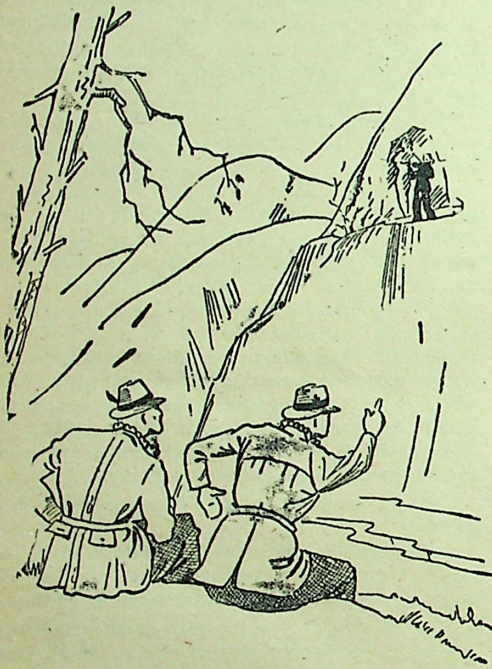
— Сова? Але ж я не бачу її.

— Як же ти її побачиш, сховавши голову. Ходім! Ну, та й боягузи ж ми. Що ми робили б, коли б так нас загнало десь, у якісь амазонські джунглі?

— Дарма, звикли б і там...

І ось знову залунала музика. Та на цей раз уже таки дійсна, не уявна, десь тут, близько, ясна, реальна. Пробралися вниз у кітловину. Дика краса на хвилинку приковує нашу увагу. Перед нами невеличкий ставок.

Над ним кудочниться туманець, мов білий серпанок. Дика качка, помітивши нас, кличе до себе своїх пдростків-каченьат. Вода чиста, прозора, хоч на диво не дуже холодна. Гасимо нашу спрагу, припавши до ставка. Приїли і насолоджуємося красою. Навкруги ви́рокі скелі, по яких чіпляється різне зелене рослиння. Напроти, за ставком, висить якось особливо покручена скелюка... Під нею, помічаємо, стоїть жива людина! Уважно вдивляється в скелю, хилитається, вклоняється, мов жид під стіною вічного плачу. О, в руді, вдається, тримає скрипку! Вся недавня таємнича музика для нас ра́птом з'ясувалася.

— Ось хто на нас наводив жах музикою!..

— Почекай, — шепче Брунько, — нікого коло нього не видно, а він говорить...

Вдивляємося, велухуємося, притаївши подих. Та ось він зручно мотнув скрипкою і вона опинилась у нього під бородою, потяг по струнах смиком і повітря задрожало. І от ми тепер з близька чуємо мелодію скрипки і якоїсь дивовижної сопілки, чи кларнету.

— Що він грає?

— Подібної мелодії я ще з роду не чув, — відповів Брунько. — А грає він щось таке, що можна б назвати „Вечірній жал“...

— Дійсно, в цій мелодії дуже багато ніби

вечірнього й жалібного... Дивись, дивись!... Це якийсь дивовижник... Ніби в скелю впринув і когось там обіймає!..

— Ану, підійдемо до нього.

Пробираємося поміж скелями на другий беріг ставка. Навшпиньках підкрадаємося до дивовижника. Я не тільки своє, а, здається, й Брунькове серце чую, як воно б'ється.

— Ні, ні, ти не бійся, кохана Гіронька, я тебе не полишу, — деклямує дивовижник, — я ж твій наречений і ніколи тобі не зраджу!... Ти ж знаєш, моя кохана, що окрім тебе в мене більше нікого нема на світі... А вже ж... так... твій.. Ага, на ніч хочеш купіль прийняти?... Чого ж ти не сказала?... Я зараз!... — Він ухопив казанок, стрибнув до ставка, зачерпнув води і повернувся назад. — Личко тобі рашіш умію, личко... Кажеш, холоденька вода?... Не вадить, краще спатимеш...

— Добривечір! — вітаємо його.

— Ай, хто ви?!... — вигукнув він. Розвія руки і ніби когось хотів захистити, підступивши задки до скелі. Одягнений у звичайний, уже досить поношений, туристичний одяг, оброслий чернивою борідкою.

— Ми туристи, — відповідаю я. Дивимось йому через плече й помічаю в скелі гогу жіночу постать.

— Як ви сюди пройшли?... — запитує зрешкачим голосом. З його темних очей падає енергією, злістю та божевільям.

— Прийшли ми сюди власними ногами, — сказав я.

— І вас пропустило?!..

— А хто ж смів би нас не пропустити?

— Так ви зуміли обминути варту Гірської Душі?..

Догадуємося, що маємо діло з божевільною людиною.

— Відступіть, — велю я, — нехай ми побачимо, що то за вами стоїть?

— Не покажу! — вигукує він. — Її ніхто в світі, окрім мене, не сміє бачити... Вона Гірська Душа, а моя наречена... О, зрада, зрада!... Який нечистий прислав гірську силу і пропустив вас сюди?

— Пане, ми добрі люди. Нічого вам злого не заподаємо, тільки покажіть нам ту постать, що стоїть за вами.

— Показати, показати?!... — він вирячив очі і зібрався на мене кинутися. Я відступив крок назад і намірився на нього револьвером. Брунько зробив те саме.

— Так ви прийшли сюди для того, щоб мене вбити, а Гіроньку мою опоганити, зні-

вечити й забрати?!... — він пораджував і знову напів у скелі сховався...

— Вбивайте, вбивайте, але я її не дам!...

— Кажу, що ми вам нічого злого не зробимо, тільки покажіть нам те, що ховаєте за собою.

Павза. Він напружено вдивлявся, ніби хотів відгадати, чи ми такі справді не ліхі люди.

— Добре, — вирвалося в нього з глибини грудей, — я покажу її вам, прошу тільки на хвилинку відвернутися.

Ми послушали

— Можна, — сказав він, глибоко зігхаючи.

І ми побачили різь'ярсько-мистецький чудотвір! В дикій скелі сірого граніту стояла мов жива постать дівчини. Її тонкі пальчики спочивали на сонці, яку вона тримала при усміхнених устах. Повні груди, ніби дихали, а очі дивилися, мов живі. Виперекну, перев'язана була рушником. Це вже він зробив, коли велів нам відвернутися. Ми не могли від неї очей відірвати.

— Хто вона? — запитую.

— Моя наречена.

— Вона жива?

— Жива.

— А де ж вона?

— Скоїть перед нами.

— Але ж це тільки уявно вона?...

— Уявна, це також дійсність.

— А хто ж це свою уяву перетворив у матеріальну дійсність?

— Я.

— Ви різь'яр?

— Непризнаний!...

Павза.

— Скажіть нам, пане різь'яру, як ви зміogli перетворити уявну гру з нею в реальну чудодійну мелодію?

— А хіба ви ту музику чули?

— Здалека чули і вона нас сюди привела.

— Так це значить, що й уявна музика може бути реальністю. Але, прошу, ходім звідси! — сказав він жалібним тоном — Моя наречена потребує відпочинку.

— Але ж камінь вічно відпочиває!?

— Ні, добрі люди, оця постать це вже не камінь, а мій твір, у який я вдунув душу...

На гори раптово почала налягати темна ніч. Гірська велич ховалася від нашого зору, мов тонула в чорній м'якій вовні. За хвилинку звикла й та мистецька постать, ніби знову злялася зі скелею. І тільки ще чути

було, як часто та першого дихав нею дивний мистець.

Він уже кудись нас веде.

— Є тут поблизу якась хата? — зашитою.

— Нема. В близьині місця осідку Гірської Душі хати не веготати... — відповів він.

— А де ж ви спите?

— В підгірськiм палаці... Коли маєте охоту, то ходіть, ходіть за мною, не відставайте...

І вів він нас поміж високими скелями, часом заводив у такі вузькі пролазики, що ми ледве могли просунутися. Я та Брушко те й робили, що просвічували на всі боки своїми кишеньковими ліхтарками. Часом переминалися через каміння, мало віг не поламали, падали, вставали та покiрно поспішали за нашим проводарем. А він певно добре знав, де тут кожний камінчик лежить. Легко перестрибував з каменя на камінь, мов гірський цапок...

„Куди ж він нас веде?“ — міркував я. Боявся, що ось може допровадити нас до якоїсь безодні і зробить так, щоб ми „випадково“ з неї полетіли. Тоді ми нікому не скажемо, де сидить „Гірська Душа“ — дивовижникова „наречена“... І йшли ми мовчки, ніби нам язик відібрав. В мене страх змішався з невгомонною цікавістю

Та ось він зупинився. Почав ворухити та відсовувати на бік каміння. Врешті в скелі глянула на нас чорна діра.

— Прошу прихилитися, прохід дуже низький... — промовив він і аж тепер розсвітив свою ліхтарку. Поліз у скельну діру, з ми за ним.

Наших вух торкнулися одноманітні, але давнікі звуки від води, що десь дзюрчала. І, на диво, в обличчя вдарило теплою парою. Ми справді мусіли порядно прихилитися, щоб не побити голів об горішче каміння. Так зробили може кроків з десять і помітили, що печера почала розширяться. Нас обвіяло теплом, ніби ми зайшли в добре натоплену хату. Ми ще не встигли розглянути, куди це він нас запровадив, як він згасив свою ліхтарку, а наші батарейки були вже зжиті. Мушу признатися, що мене аж тепер на хвилину охопив дійсний страх. В голові шмигнула лячна думка, що ось зараз вискочать із темряви страшні постаті і накинуться на нас...

— Прошу не лякатися, — потішив нас дивовижник. — Коли ви змогли сюди пробратися, то я вам покажу все, що тут маю...

Він хвилинку в темряві коло чогось вомтузився, і ось раптом нас осліщило гострим

білим світлом. Очі скоро звикли до цього світла і ми побачили неймовірну красу. Ми стояли посередній чудозірного салюну. Печера в білому мarmorі. Від стелі звисало безліч довгих та коротких шпачаків і сяяли вони, сяяли, переливалися різними кольорами.

— Подобається вам у моїм палаці? — запитав дивовижник.

Ми не могли зразу йому відповісти. Нам та невидана краса груди стискала.

— Чогось подібного я ще зроду не бачив! — ледве видавив я з себе.

Тимчасом він повів світла в другий кінець.

— Прошу глянути в той куток.

— А-ах!... — вигукнули ми обидва разом, побачивши білу постать панни, мов живу, у вінчальному вбранні.

— Не лякайтеся — це моя наречена, одіта в шлюбні шати...

Ні, це було щось більше за мистецький твір, вирізьблений з білого мarmorу. Вона була величавіша за найкращу живу жіночу постать. Такою може бути тільки богиня краси. Мене ще малим навчено уявляти собі безгіршну людську душу білою жіночою постаттю. І ось вона тепер стояла в повній величі передо мною. Обличчям вона була подібна на ту, що ми бачили в скелі. Різниця тільки та, що тамта стоїть гола, весела, з соплікою при устах, а ця вбрана, з китичкою квіток у руках, катхнена величчю, як і належить бути відданиці перед шлюбом.

— І це ваш гвір? — запитую його.

— Ні, це є гвір природи, як і всі ми, — відповів він. — Цю постать я знайшов отут готовою, тільки долотом та різцями зняв з неї незграбну накидку...

Вода джюрчала. Я звернув увагу на те, що та вода в одному місці витікала зі стіни печери, протікала річкаком попід стіною і

десь зникала. Від неї повівало теплом і то вона огрівала цю печеру.

Він згасив свій прожекторик і засвітив свічку. Попросив нас сісти.

— Ця печера належала кажанам, багато мені коштувало зусиль, поки я вижив їх звідсіля — сказав він. — Тепер це є моє та моєї нареченої помешкання. Оце і все... Гостити вас у мене нічим — для мене тут кожний сухарик дорогий.

Ми запропонували йому повечеряти з нами, але він рішуче відмовився.

Ми все наводили розмову на те, щоб він нам розповів щось про себе, але він від того відмовлявся.

— Дивує мене, — сказав я, — що ваші, такі чудові різьбярські твори заховані в диких горах. Місце ж їм у музеї, на прилюдних виставах!

— Ха-ха-ха!... — залився він трагічним сміхом. — Так, туди, між люди, на виставу, щоби знову висміяли!... Я працював, душу й тіло вкладав у мої твори, ночами не спав, бо їде, які я вкладав у них, не давали мені спокою, — говорив він із запалом і ніби не до нас, а сам до себе. — І поліз я зі своїми мистецькими дітьми на публічну виставу. Там почув від знаменитих знавців: „Шаблонно, бездушно, сухо... Бездарна трафаретна різьба!“... Привіз я свої юнацькі твори назад до майстерні і в дури побив... Поклявся, що більше долота не візьму в руки та й збрехав — внутрішній гнін не давав мені спокою. Голова моя переповнювалася, мов жінка вагітною, новими творами, і я мусів їх родити... І щоб у спокої їх родити, я мусів від людей у дикі гори втікати.

Він замовк. Довгенько мелянхолійно дивився в одну точку камінної підлоги.

— Просив би я вас тільки одного, — сказав він, не відриваючи очей від підлоги, — щоб ви не виградили місця мого осідку... А, врешті, — ніби спохватившись, почав він, — як хочете — коли вважатимете за потрібне, то можете розповісти всім, всім, що ви знайшли осідок „Гірської Душі“. Нехай ідуть, шукають!... Коли знайдуть, нехай знову глузують з мене... Але попередьте їх, великих тих знавців мистецтва, що знайти мене не легко буде, бо я тільки ваша уява, а ваша омана і нічого тут реального немає... Я ваш гірський сон, я примарство ваше!...

Я мусів сам себе вишпунути, щоб переконатися, чи це такі справді не сон часом.

Дивовижник схопився з місця. Ввесь дряжав. Піймав у руки скрипку і почав грати.

Своєю чарівною музикою він залив печеру. Вогник на свічці гойдався, танцював, витівкався вгору, то знову пригався, до свічки припадав. Я помітив, що Брунько не дихає, душа його, музична певно, в п'ятки захвачалася, роззявив рота та ловить хвилі музики... В моїх грудях ніби тайли ніколи ще не смаковані солодоші, розливалися по крові, наповняли цілу мою постать, і мною затрясло, як тим вогником на свічці.

А дивовижний мистець грав, грав... У цей мент певно все більше та більше нічого для нього не існувало, окрім витвореної ним музично-звукової гармонії.

Очі його палали на смуглявому обличчі, мов дві зірки на темному небі. Мелодія музики з журливої, аж плаксивої, молитвенної, переходила в поривну, боєву, наскокову, грізну. Здавалося, що цьому музикантові стало тісно в печері, в горах, чи може й на землі і він хоче на хвилю звуків своєї музики перенестися в інший, краший світ... Але ось замовк. Стояв і ніби продовжував вслухуватися в ту музичну мелодію, яку сам тільки що витворив.

Ми сиділи мовчки, мов зачаровані.

— Чого ж ви не смієтесь? — запитав він по павері.

— А чого ж би ми мали сміятися? — відповів я запитом.

— З моєї музики... Гадаєте, що я тоді, коли вперше зі своїм концертом публічно виступав, грав гірше, як тепер? — сказав він поденервованим тоном.

— Ми на тому концерті не були, — відповів я.

— Шкода, що не були. Комедію були б побачили... Мене тоді зі сміхом зустріли люди, а реготом та свистом зі сцени випровадили...

— Сталось, певно, якесь непорозуміння? — сказав Брунько. — Може ви до того виступу по належному не підготувались?

— Та вони ж не могли знати, як я підготовлений, зустрічаючи при появі мене сміхом. І якраз щирість мене погубила... Перед самим виступом я так захопився корепетицією, що спізнився з виступом... Приблизі і похапцем скочив на сцену. Коли вискочив зі сцени, тоді аранжери цього мого виступу, звернули мою увагу, що на шийі я не маю комірця, що на ногах непаристі черевички та ще й на одному тільки з них жовтенька камаша... Хіба було з чого сміятися?...

— І ви більше після того не виступали? — запитав я.

— В мене ледве вистачило сил пережити свій перший і останній публічний, скандальний виступ...

— Але ж могло б удруге того не статися?

— Я ще й досі не тямлю, як воно тоді так сталося... Пам'ятаю, що перед виходом з дому я в дзеркало заглядав... І вона мене оглянула і сказала, що все в порядку... „Йди, говорила, — сьогодні ти здобудеш велику славу!...“. Засміялася і зникла. Певно нечиста сила підчас подорожі до концертної зали той глум наді мною перевела... Після того скандалу я хотів покінчити з собою, але в критичний мент з'явилася вона, підхопила мене і повела в гори. І став я тут вільний, як гірський орел. Ціле літо можу голий бігати і нікому з мене глузувати. І все це вона, вона зробила!... — При цих словах він показав на мармурову постать.

— А хто ж усе таки була вона? — запитав я.

— Вона не тільки була, а й є і буде... Як хочете, назвіть собі її уявою моєю... Вперше несподівано вона почала переді мною з'являтися ще тоді, коли я вчився в консерваторії. З'являлася завжди тоді, коли мене с'єм тримав в своїх обіймах... Грала над вухом на духовий струмент — найчастіш на таку протестеньку сопілку, як це ви бачили в неї в руках... Потім ми навчилися грати разом... І різьбарську мою майстерню вона навіщадла. Коли треба було мені, то радо позувала... Тут, у горах, вона любила на небезпечних місцях стояти і грати... Так раз я грав на скрипці, а вона на сопілці. Ми так захопилися грою, що не помітили, коли буря скопирлася, зірвала її зі скелі й кинула в міжгірську безодню. Я хотів скочити за нею, але почув її заповіт: „Не лети за мною, бо забешся... залишайся на місці... Я не вму, не бійся... бо я Гірська Душа... Тебе не опущу... Прошай!“...

Я три дні шукав її тіла в тім гірським проваллі і не знайшов. І таки переконався, що тіла вона не мала, бо вона є Гірська Душа...

Він замовк. На його обличчя насунула чорна жалоба, мов чорна хмара над горами. Свічка блимала, догоряла. Вода одноманітно дзюрчала. Мармурова біла постать перед нами стояла, мов дримала. Ми довгенько мовчали. Мені зробилося душно. Відчував, що далі нічим дихати.

— Поможіть нам звідсіля вийти, — просив я дивовижника.